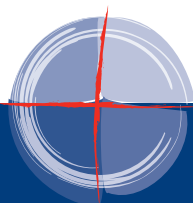

ZELF-ANDER ORIËNTATIES IN LEVENSVERRHALEN

Hermans' waarderingstheorie in het perspectief van hechting,
interpersoonlijke stijl en kwetsbaarheid voor depressie met verkenningen
voor psychotherapie-integratie

SELF-OTHER ORIENTATIONS IN LIFE-STORIES

Hermans' valuationtheory viewed from the perspective of attachment,
interpersonal style and vulnerability for depression
with explorations for psychotherapy-integration

J.H.F. (Hans) Tenten

Eerste Begeleider: Dr. R. Van Geel
Tweede Begeleider: Dr. T. Houtmans
December 2009,
Faculteit Psychologie
Afstudeerrichting Gezondheidspsychologie
Open Universiteit Nederland

Voorwoord

Medio 1973 klopte ik aan bij de decaan van de middelbare school om ideeën op te doen voor een tweede studiekeuze. Ik wilde graag naar de academie voor lichamelijke opvoeding maar er waren zeer vele gegadigden. Wat te doen dus bij afwijzing. Ik herinner me dat ik me aangetrokken voelde tot de studie psychologie. Zonder daar overigens een duidelijk beeld van te hebben. Ik werd aangenomen op de academie en daar leerde ik meer over psychologie en andere sociale wetenschappen. Na het behalen van mijn eerste graads bevoegdheid wist ik maar één ding zeker: nooit in het onderwijs. Ik kon aan de slag als psychomotorisch therapeut en volgde daartoe een voortgezette opleiding. Gaandeweg groeide mijn belangstelling voor de psychologie, in het bijzonder de praktische toepassing daarvan. Eind jaren 1980 kon ik onder voorwaarden instromen in de opleiding tot BIG-geregistreerd psychotherapeut. In 1998 heb ik de registratie behaald. Niet veel later ben ik een eigen praktijk begonnen. Het eeuwige studentschap naast de praktijk van alledag beviel me nog steeds. Ik besloot om ook het meer wetenschappelijke perspectief aan mijn bagage toe te voegen en kwam zo bij de Open Universiteit Nederland terecht.

Eind 2006 klopte ik weer aan iemands deur. Ik had een afspraak met Rolf van Geel, docent psychologie, verbonden aan het OU-studiecentrum Nijmegen, met de bedoeling te brainstormen over een scriptieonderwerp. Ik had allerlei ideeën, té veel eigenlijk. Eén ding vond ik essentieel: een afstudeerscriptie te schrijven met verrijkende waarde voor mijn praktische werk. Het werd een lang en een aangenaam onderhoud met Rolf. Hij bood aan te participeren in een nogal groot opgezet onderzoek waar ook vier andere studenten deel aan zouden gaan nemen. De bedoeling was om binnen een onderzoekslijn aangaande de zelfkonfrontatiemethode levensverhalen op te tekenen en deze te onderzoeken op verbandingen met hechting, interpersoonlijke stijl en kwetsbaarheid voor depressie. Dit sprak me aan, vooral ook omdat ik mogelijkheden meende te zien om die begeerde lijn naar de praktijk te kunnen realiseren. De onderzoeksopzet lag in grote lijnen vast, maar ik kon met de onderzoeksgegevens in alle vrijheid mijn eigen verhaal optekenen.

Het is uiteindelijk een mooie gezamenlijke onderneming geworden. Evan, Liduïn, Arjan en Tony: merci!! We hebben de zaakjes in een geoliede samenwerking met elkaar afgestemd. Wij gaan ieder weer onze eigen weg en ik wens jullie gezondheid, wijsheid en een mooie loopbaan toe. Rolf, jouw nooit aflatende enthousiasme en betrokkenheid, maar vooral ook je transparantie betreffende je persoonlijke visie (met een knipoog naar het interpersoonlijke paradigma) zijn van energieopwekkende waarde geweest. Dank ook voor de begeleiding, die paste in de stijl van het onderzoek: waarlijk persoonsgericht. Uiteraard ook een woord van dank aan de respondenten. Zij waren bereid twee maal een dagdeel vrij te maken zodat de onderzoeksopzet kon slagen. Veel waardering en bewondering heb ik voor het geduld, de steun en de interesse van mijn echtgenote en maatje Mieke. Merci!! En Jorinde, nog bedankt voor de Engelse les, en... nogmaals mijn waardering voor je lef om voor je eigen studie bij de eerste kennismaking met het 'vak' psychologie een werkstuk over Freud te maken!! Ben ik me een trotse vader!

'To be human is to be related' (H.S. Sullivan).

Met liefde,
Melick,
December 2009.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	1
Samenvatting.....	4
Summary.....	6
Inleiding	8
1. Literatuurstudie.....	10
1.1. Waarderingstheorie.....	10
1.1.1. <i>Achtergrond en filosofische situering: fenomenologie, pragmatisme en postmodernisme.....</i>	10
1.1.2. <i>Een motivationele mensvisie</i>	11
1.1.3. <i>Narratieve psychologie: de mens als verhaal.....</i>	12
1.1.4. <i>Het verhaal in de waarderingstheorie: de zelfkonfrontatiemethode</i>	13
1.1.5. <i>Implicaties voor psychische gezondheid</i>	16
1.1.6. <i>De ZKM in de hulpverlening.....</i>	17
1.1.7. <i>Een kritische noot.....</i>	18
1.2. Hechtingstheorie	19
1.2.1. <i>Oorsprong en achtergrond.....</i>	19
1.2.2. <i>De eerste relatie.....</i>	20
1.2.3. <i>Interne werkmodellen voor hechtingsstijlen</i>	21
1.2.4. <i>Onderzoek</i>	21
1.2.5. <i>Implicaties voor psychische gezondheid.....</i>	24
1.2.6. <i>Hechtingstheorie en hulpverlening.....</i>	24
1.2.7. <i>Hechtingstheorie en waarderingstheorie.....</i>	25
1.3. Interpersoonlijke theorie	26
1.3.1. <i>H.S. Sullivan (1882-1949).....</i>	26
1.3.2. <i>De brug: Leary en de circumplextraditie</i>	27
1.3.3. <i>Onderzoek: visualisering en vragenlijsten.....</i>	28
1.3.4. <i>Implicaties voor psychische gezondheid.....</i>	30
1.3.5. <i>Interpersoonlijke psychotherapieën.....</i>	31
1.3.6. <i>Interpersoonlijke theorie en waarderingstheorie.....</i>	32
1.4. De depressietheorie van Blatt.....	34
1.4.1. <i>Van symptoom naar persoon.....</i>	34
1.4.2. <i>Twee primaire configuraties voor persoonlijkheid en psychopathologie.....</i>	34
1.4.3. <i>Blatt's depressietheorie</i>	35

1.4.4. Kanttekening: implicaties voor behandeling	36
1.4.5. Waarderingstheorie en depressietheorie	37
1.5. Besluit: literatuurstudie met doelstellingen voor het onderzoek	38
2. Studie 1: Validering van zes ZKM-Clusters	40
2.1. Inleiding	40
2.2. Methode	42
2.2.1. Onderzoeksgroep	42
2.2.2. Procedure	42
2.2.3. Meetinstrumenten	43
2.2.4. Analyse	45
2.2.5. Resultaten	45
2.2.6. Bespreking	49
3. Studie 2: Narratieve verkenningen	52
3.1. Inleiding	52
3.2. Methode	52
3.3. Enkele verkenningen	53
3.4. Bespreking	61
4. Beschouwing, kritische reflectie, integratie	63
4.1. Beschouwing	63
4.2. Kritische reflectie: beperkingen en mogelijkheden	65
4.3. Beknopt betoog voor praktijkintegratie in de therapeutische hulpverlening	68
Literatuur	71
Bijlagen	81

ZELF- ANDER ORIËNTATIES IN LEVENSVERRHALEN

Hermans' waarderingstheorie in het perspectief van hechting, interpersoonlijke stijl en kwetsbaarheid voor depressie met verkenningen voor psychotherapie-integratie

J.H.F. (Hans) Tenten

Samenvatting

Binnen de waarderingstheorie wordt de mens gedefinieerd als gemotiveerd verhalenverteller. Met behulp van de aan de waarderingstheorie verbonden Zelfkonfrontatiemethode (ZKM) brengen mensen hun levensverhaal tot uitdrukking in korte kernachtige zinnen, waardegebieden genoemd. Deze verwijzen naar belangrijke ervaringen uit verleden, heden en toekomst. Aan de waardegebieden wordt gevoelsmatige betekenis verleend middels een affectentypologie. Deze typologie is georganiseerd rond 'zelf'- en 'ander'- dimensies en verwijst naar twee fundamentele strevingen: autonomie en verbondenheid, c.q. 'agency' en 'communion'. De waarderingstheorie kan gerekend worden tot een grotere groep van theoretische modellen welke een basale menselijk dualiteit veronderstellen. De metaconcepten 'agency' en 'communion' worden beschouwd als dé verbindende begrippen. Het zijn daarmee theorieën welke gaan over relaties: hoe verhoudt iemand zich tot zichzelf en hoe verhoudt iemand zich ten opzichte van anderen. De hechtingstheorie, de interpersoonlijke theorie en Blatt's depressietheorie kunnen eveneens tot deze groep van theoretische modellen gerekend worden. Overeenkomstig de hechtingstheorie vinden de eerste zelf-ander-oriëntaties hun beslag in een intern werkmodel voor zelf en ander. Interpersoonlijk gedrag wordt in de interpersoonlijke theorie verondersteld georganiseerd te zijn op twee dimensies: affiliatie (er bij horen) en status (dominantie, mate van autonomie). Blatt veronderstelt twee hoofdlijnen in de persoonlijke ontwikkeling: een introjectieve (ik-autonome) lijn en een anaclitische (interpersoonlijke) lijn. Overinvestering in een van beide lijnen kan, indien dit ten koste gaat van de andere lijn, leiden tot kwetsbaarheid voor een introjectieve (zelfkritische) of anaclitische (afhankelijkheids-) depressie.

Met een globale verkenning van verbanden tussen de vier theoretische modellen wordt in dit onderzoek allereerst gestreefd naar constructvalidering van de ZKM. Bij 100 respondenten is door vijf onderzoekers met behulp van de ZKM het levensverhaal opgetekend. Hieraan werd met behulp van een ZKM-affectenlijst een gevoelsmatige betekenis gegeven. Tevens vulden de respondenten een drietal vragenlijsten in waarmee hechtingstijl, interpersoonlijke stijl en kwetsbaarheid voor depressie werd gemeten. Een aantal op de theorie gebaseerde veronderstellingen betreffende verbanden tussen de waarderingstheorie enerzijds en de hechtingstheorie, interpersoonlijke theorie en de depressietheorie van Blatt anderzijds worden in een kwalitatieve studie bevestigd. Naarmate het contrast tussen de als positief aangemerkte levensverhalen enerzijds en de als negatief aangemerkte levensverhalen anderzijds groter is blijken meer verschillen in hechtingstijl, interpersoonlijke stijl en kwetsbaarheid voor depressie naar voren te komen. In het algemeen blijken respondenten met een negatief gekleurd levensverhaal in tegenstelling tot respondenten met een positief gekleurd levensverhaal meer in verband te kunnen worden gebracht met drie vormen van onveilige hechting (angstig, vermijdsend, gepreoccupeerd), een meer gereserveerd-afzijdige én onzeker-onderdanige en een minder zelfverzekerd-krachtige én levendig-enthousiaste interpersoonlijke stijl. Deze respondenten laten ook een grotere kwetsbaarheid voor depressie zien. De conclusie is dat er sprake is van convergente constructvaliditeit van de waarderingstheorie enerzijds met de drie andere theoretische modellen anderzijds. In een kwalitatieve studie worden vervolgens een aantal ZKM-typische verhalen geïllustreerd met individuele teksten en ZKM-

plaatjes. Hierbij worden tevens een aantal in studie 1 gevonden verbanden met hechtingstijl, interpersoonlijke stijl en kwetsbaarheid voor depressie op individueel niveau zichtbaar gemaakt. Geconcludeerd kan worden dat de kwantitatieve en kwalitatieve studie elkaar aanvullen. Tevens wordt de ZKM voorzichtig gekwalificeerd als een instrument met mogelijkheden voor idiografische narratieve assessment van hechtingstijlen, interpersoonlijke stijl en risicofactoren op depressie. Tot slot is het streven in deze scriptie ook om een verbinding te leggen met de praktijk. Daartoe wordt een kort betoog voor psychotherapie-integratie opgezet waarin onder meer verwezen wordt naar relevante informatie die in het theoretische gedeelte is opgenomen.

Keywords: Zelfconfrontatiemethode, hechting, interpersoonlijke stijl, depressie

SELF-OTHER ORIENTATIONS IN LIFE-STORIES

Hermans' valuationtheory viewed from the perspective of attachment, interpersonal style and vulnerability for depression with explorations for psychotherapy-integration

J.H.F. (Hans) Tenten

Summary

In valuationtheory human beings are defined as motivated storytellers. Connected with valuationtheory is the Self-Confrontation Method (SCM) used by respondents to express their life-story in short sentences, called valuations. Valuations refer to meaningful experiences which refer to the past, present and future. By means of an affecttypology emotional colour is connected with each valuation. This typology is organized around 'self' and 'other'- dimensions which refer to two fundamental motives: autonomy and connectedness or 'agency' and 'communion'. Valuation theory belongs to a bigger group of theoretical models that assume a basic duality in human existence. The meta-concepts 'agency' and 'communion' are viewed as the connecting concepts. The theoretical models are in essence theories about human relations: how do I relate to myself and how do I relate to others. Attachmenttheory, interpersonal theory and Blatt's depressiontheory can also be seen as belonging to this group of theoretical models. According to attachmenttheory the first self-other-orientations are formed in the first internal workingmodel for self and other. According to interpersonal theory interpersonal behavior is assumed to be organized along two dimensions: affiliation (belonging) and status (dominance, autonomy). Blatt assumes two lines of personal development: an introjective (autonomous) line and an anaclitic (interpersonal) line. Overinvestment in one line, when it is at the cost of the other line, can lead to vulnerability to introjective/selfcritical or anaclitic/dependant depression.

The first aim of this research is to realize, in study 1, a global exploration of relations between the four theoretical models in function of constructvalidation of the SCM. Five researchers interviewed a total of 100 participants with usage of the SCM. The participants gave emotional meaning to their valuations with the help of a list of 30 affectterms. They also filled in three questionnaires measuring attachmentstyle, interpersonal style and vulnerability for two types of depression. Several hypotheses, concerning relations between valuationtheory on the one side and attachmenttheory, interpersonal theory and depressiontheory on the other side could be accepted. The more contrasts (positive-negative) of emotional meaning between so called positive and negative stories the more differences were found on attachmentstyle, interpersonal style and vulnerability for depression. Overall, respondents with the more negative life-stories were connected stronger with three variants of insecure attachmentstyle (anxious, avoidant, preoccupied). They also could be connected with a more reservation-distancing and uncertain-submissive, and a less selfconfident-powerful and vividly-enthusiastic interpersonal style. These respondents also experience more vulnerability for depression. The conclusion is that we may assume constructvalidity of valuationtheory on one side with attachmenttheory, interpersonal theory and Blatt's depressiontheory on the other side. In a qualitative second study several SCM-typical stories are illustrated visually and with individual valuations. Also relations which were found in study 1 are made visible on an individual level. The main conclusion is that the quantitative and the qualitative study enrich each other. Also the SCM can be tentatively qualified as an instrument with potential for idiographic narrative assessment of attachmentstyle, interpersonal style and vulnerability for depression.

Finally the aim of this research was to make a connection with psychotherapeutic practice. What can theory and research do for practice? For this purpose a short elaboration for psychotherapy-integration is presented in which is referred to relevant information which is described in the theoretical first part.

Keywords: Self-Confrontation Method, attachment, interpersonal style, depression

